

Списание "Анамнеза" брой 13, 2011 г.

**За да разлиствате страниците,
посочете с мишката върху долния
десен ъгъл.**

**Можете или да ги обръщатете веднага,
чрез натискане, или да ги разгръщате
бавно, като истинска книга, държейки
натиснат бутона на мишката.**

Приятно четене!

[Свали в PDF](#)

ПРЕДГОВОР КЪМ ЗАРАЖДАНЕТО НА АНГЛИЙСКАТА РАБОТНИЧЕСКА КЛАСА

Е.П. Томпсън¹

Заглавието на книгата е непривлекателно, но то отговаря на нейните цели. *Зараждане*, защото това е изследване на активен процес, който се дължи както на агенция, така и на обусловеност. Работническата класа не изгрява като слънце в един определен момент. Тя присъства в момента на своето раждане.

Класа, а не класи, поради причини, чието посочване е една от целите на тази книга. Разбира се, разлика съществува. „Работнически класи“ е описателен термин,

¹ Едуард Палмър Томпсън (1924 г. - 1993 г.) е британски историк, писател и социален активист. Специалист по социална и културна история на Англия, и особено на историята на английското работническо движение през 18-ти и 19-ти век. Той е един от водещите британски историци от втората половина на 20-ти век, работещ в традициите на марксизма, и оказал влияние в историографията и други хуманитарни дисциплини в световен мащаб.

Сред по-значимите негови трудове са биографиите на Уилям Морис (1955 г.) и (посмъртно) Уилям Блейк (1993 г.), „Зараждането на английската работническа класа“ (1963 г.), както и редица изследвания посветени на английската народна култура през 18-ти век (част от тях поместени в сборника „Народни обичаи“, 1991 г.).

Предговорът към „Зараждането на английската работническа класа“, безспорно най-известния труд на Е. П. Томпсън, е един от емблематичните текстове на британския историк, в който ясно са изразени теоретичните позиции на автора. Предговорът се превръща в манифест на множество историци работещи в областта на социалната история, културологията, историята на правото, изследванията на пола и др.

Публикуваният превод е с незначителни съкращения.

Едуард Палмър Томпсън (1924 г. - 1993 г.)

който включва толкова неща, колкото и изключва. Той обединява в слаба връзка различни явления. Тук имаме шивачи, там тъкачи, и те заедно правят работнически класи.

Под класа разбирам исторически феномен, обединяващ някои коренно различни и на пръв поглед несвързани събития в реалните преживявания и осмислен опит. Подчертавам, че това е *исторически* феномен. Не разглеждам класата като „структура“, нито като „категория“, а като нещо, което в действителност се случва (и може да се докаже, че се е случвало) в човешките взаимоотношения.

Освен това идеята за класа включва и идеята за историческа връзка. Както и всяка друга връзка, нейната флуидност не позволява да ѝ направим анализ, като я обездвижим в даден момент и направим дисекция на нейната структура. И най-добре изградената социологическа теоретична мрежа не може да „улови“ чист вид класа, както и такива на уважение или любов.

Връзката винаги трябва да бъде въплътена в реални хора и реален контекст. Допълнително, не може да съществуват две отделни класи, всяка една със самостоятелно съществуване, които след това да приведем в отношение помежду им. Не може да има любов без любовници, нито отношения на подчиненост без аристократи и работници. Класата се случва, когато някои хора в резултат на общ опит (наследен или споделен) чувстват и изразяват идентичност на своите интереси както помежду си, така и срещу други хора с различни (и обикновено противоположни) интереси. Класовият опит до голяма степен се определя от производствените отношения, в които хората са родени или влизат неволно.

Класовото съзнание е начинът, по който тези преживявания се изразяват в културен план – въплътени в традиции, ценностни системи, идеи и институционални форми. Ако опитът изглежда предопределен, то класовото съзнание не е. Ние можем да видим *логика* в реакциите на сродни професионални групи с общ опит, но не можем да изведем закон. Класовото съзнание възниква по еднакъв начин в различни времена и места, но никога *единствено* по този начин.

Днес все по-силно е изкушението да се предполага, че класата е нещо. Това не е смисълът, който влага Маркс в собствените си исторически съчинения. Но тази грешка е характерна за много от съвременните „марксистки“ автори. Предполага се, че „тя“, работническата класа, има реално съществуване, което може да се изведе почти математически – толкова и толкова хора, намиращи се в определено отношение спрямо средствата за производство. След като приемем това предположение, става възможно да изведем класовото съзнание, което „тя“ би следвало да има (но рядко притежава), ако правилно осъзнава собственото си положение и реални интереси. Съществува културна надстройка, чрез която това съзнание се изразява по неефективни начини. Последващите форми на културна „изостаналост“ и деформации са досадни, така че оттук е лесно да се премине към някаква теория на заместването – за някой (партия, секта или теоретик), който да разкрие класовото съзнание такова, каквото би следвало да бъде, а не каквото е.

Но подобна грешка се извършва ежедневно и от другата страна на идеологическата бариера. В една от формите си тя е прост вид отрицание. Тъй като грубата представа за класа, приписвана на Маркс, може да бъде

оборена без затруднения, се счита, че всяко понятие за „класа“ е неиздържаната теоретична конструкция, наложена върху фактите. Отрича се самото съществуване на класи. В друга форма чрез любопитна инверсия е възможно да се премине от динамично към статично схващане за класата. „Тя“ – работническата класа, съществува и може да бъде определена с известна точност като компонент на социалната структура. Но класовото съзнание е нещо лошо, измислено от безродни интелектуалци, защото всичко, което нарушава хармоничното съвместно съществуване на групи, извършващи различни „социални роли“ (и което следователно забавя икономическия растеж), трябва да бъде порицано като „синдром на безпричинно нарушаване на обществения ред“². Проблемът е да се определи най-добрият възможен начин „тя“ да бъде накарана да приеме своята социална роля, да се „канализират“ и да се отговори на нейните тегоби.

Ако не забравяме, че класата е взаимоотношение, а не *нещо*, не можем да мислим по този начин. „Тя“ не съществува, дали притежаваща идеален интерес, съзнание или лежаща като пациент на масата на настройчик. Не можем и да обърнем нещата с главата надолу, както прави един авторитет, който (в изследване на класите, занимаващо се изключително с методологически проблеми и избягващо разглеждането на дори една единствена реална класова ситуация в реален исторически контекст), ни информира:

„Класите се базират на разликите на законна

² Пример на подобен подход, отнасящ се за периода, с който се занимава настоящият труд, е книгата на един колега на проф. Талкот Парсънс: N. J. Smelser, *Social Change in the Industrial Revolution* (1959).

легитимност, свързана с определени позиции, т.е. със структурата на социалните роли по отношение на властовите правомощия... Един индивид се превръща в член на класа, когато играе социална роля, важна от гледна точка на властта... Той принадлежи към класа, защото заема позиция в социалната организация, т.е. принадлежността към някоя класа е резултат от изпълнението на дадена социална роля.“³

Въпросът, разбира се, е как човек влиза в тази „социална роля“ и как се заражда определена социална организация (с нейните имуществени права и структура на властта). А това са исторически въпроси. Ако спрем историята в даден момент, няма да намерим класи, а просто множество индивиди с различни преживявания. Но ако наблюдаваме тези хора в рамките на даден период на социална промяна, ще открием закономерности в техните взаимоотношения, идеи и институции. Класата се определя от начина, по който хората изживяват собствения си живот, и в крайна сметка това е нейната единствена дефиниция.

Дори да съм демонстрирал недостатъчно разбиране към методологическата загриженост на някои социолози, все пак се надявам настоящият труд да бъде разглеждан като принос към разбирането на класата. Защото съм убеден, че не можем да разберем класата, освен ако не я разглеждаме като социален и културен феномен, произтичащ от процеси, които могат да бъдат проучени, само ако самите те протичат в продължение на значителен исторически период. Тази книга може да се разглежда като биография на английската работническа класа от юношеството до началото на зрелостта. В периода

³ R. Dahrendorf, *Class and Class Conflict in Industrial Society* (1959), pp. 148-9.

между 1780 и 1832 г. повечето английски трудещи се изграждат идентичност на своите интереси, която в същото време е насочена срещу техните управници и работодатели. Самата управляваща класа сама по себе си е много разделена и в действителност през тези години се сплотява, защото някои противоречия са разрешени (или изпадат в относителна маловажност) в лицето на една бунтовна работническа класа.

Следователно присъствието на работническата класа през 1832 г. е най-значимият фактор в британския политически живот. Книгата е написана по следния начин. В първата част разглеждам продължаващите през 18-ти век народни традиции, които влияят върху решаващата якобинска агитация през 1790-те. Във втората част правя преход от субективните към обективните влияния – груповия опит на работниците по време на Индустиалната революция, който ми се вижда от особено значение. Също така правя опит за оценка на характера на новата индустриална трудова дисциплина и на влиянието на Методистката църква върху нея. В третата част разглеждам историята на плебейския радикализъм, през движението на лудитите до героичната епоха в края на Наполеоновите войни. Накрая са обсъдени някои аспекти на политическата теория и на класовото съзнание през 1820-те и 1830-те.

Настоящият труд представлява по-скоро група тематично свързани изследвания, отколкото цялостно повествование. При избора на тези теми понякога си давам сметка, че пиша в разрез с преобладаващите интерпретации. Такава е фабианската ортодоксия, при която на преобладаващото мнозинство от трудещи хора се гледа като на пасивни жертви на *laissez faire*, с изключение на някои далновидни организатори

(особено Франсис Плейс). Съществува и ортодоксията на икономическите историци-емпирици, при която на трудещите се гледа като на работна сила, мигранти или като на материал за статистически данни. Съществува и ортодоксалната интерпретация, издържана в духа на „Напредъкът на поклонника“, при която периодът е населен с предшественици-пионери на държавата на благоденствието, с родоначалници на Социалистическа общност или (напоследък) с ранни примери на рационални индустриални отношения.

Всички тези традиционни интерпретации са валидни до определена степен и са обогатили нашето познание. Моето несъгласие с първата и втората от тях е склонността им да пренебрегват агенцията на работещите хора, степента, до която последните чрез съзнателни усилия са допринесли за създаването на историята. Моето несъгласие с третата интерпретация е, че тя прави исторически прочит в светлината на бъдещи проблеми, а не в светлината на конкретния исторически момент. Помнят се само успешите (в смисъл на тези, чиито стремежи са осъществени от последвалото развитие). Забравени са неуспешите начинания, загубените каузи и самите губещи.

Аз се опитвам да спася бедния плетач, работника – лудит, отживелия времето си тъкач на ръчен стан, занаятчията пълен с утопии, и дори заблудения последовател на Джоана Сауткот от огромното пренебрежение на идните поколения. Техните занаяти и традиции може да са на изчезване. Тяхната враждебност към новите промишлени отношения може да е назадничава. Техните комунитарни идеали може да са фантазии, а бунтовните им конспирации безразсъдни. Но те са живели през онези времена на остри социални

трусове, а ние не. Техните стремежи са валидни по отношение на собствения им опит и ако те са били жертви на историята, техният живот остава обречен.

Единственият ни критерий за оценка не трябва да бъде дали човешките действия са оправдани или не в светлината на последвалата еволюция. В крайна сметка самите ние не се намираме в края на социалната еволюция. В някои от човешките каузи, изгубени през Индустриалната революция, можем да открием прозрение за все още съществуващи социални злини. Периодът заслужава внимание и по две други специални причини. Първо, това е време, в което плебейското движение поставя изключително силен фокус върху егалитарните и демократични ценности. Въпреки че nerядко се хвалим с нашия демократичен начин на живот, твърде често събитията от тези критични години се забравят или пренебрегват. Второ, за по-голямата част от света днес все още са валидни проблемите на индустриализацията и на формирането на демократични институции, аналогични в много отношения на собствения ни опит по време на Индустриалната революция. Каузи, изгубени в Англия през Индустриалната революция, все още могат да бъдат спечелени в Азия или Африка.

И накрая, едно извинение към читателите от Шотландия и Уелс. Аз пренебрегнах тяхната история не от шовинизъм, а от уважение. Това е, защото класата е колкото икономическо, толкова и културно явление, което ме прави предпазлив към обобщения, излизащи извън английския опит (обърнах внимание на ирландците като имигранти в Англия, а не на ирландците в Ирландия). Шотландската история е особено драматична и измъчена, както нашата собствена. Шотландската яacobинска агитация е по-интензивна и по-героична, но

шотландската съдба е доста по-различна. Калвинизмът се различава от Методизма, въпреки че е трудно да се каже, кое от двете е по-лошо в началото на 19-ти век. В Англия няма селяни като мигрантите от Северна Шотландия. Народните култури също са доста различни. Възможно е, поне до 1820-те, да разглеждаме английския и шотландския опит отделно, поради незрелостта и непостоянството на профсъюзните и политически връзки.

Август 1963 г., Халифакс

Превод: **Стефан Богданцалиев**